

Lausuma 17/6 1958

Väinö Tanner: Avauspuhe osuuskauppaliikkeen
50-vuotisjuhlakokouksessa Tam-
pereen Työväenyhdistyksen teat-
terisalissa.

Se juhla, jonka me nyt täällä avaamme valitun joukon keskuudessa, mutta johon myöhemmin tänään ja huomenna toivottavasti monet kymmenettuhannet kansalaiset liittyvät mukaan, on omistettu suuren innostuksen, uupumattoman työn ja lujan tulevaisuuden uskon kunnioittamiselle. Kaikkia näitä ominaisuuksia on tarvittu sitä talousmuotoa rakennettaessa, jota osuuskauppaliike maassamme edustaa.

Yleismaailmallinen osuuskauppaliike vietti jo 6 vuotta takaperin syntymänsä 100-vuotista juhlaa. Sen verran oli aikaa silloin kulunut siitä, kun kuuluisiksi tulleet kansanmiehet, Rochdalen kankurit, olivat avanneet oman myymälänsä ja perustaneet sen periaatteille, jotka vielä tänäkin päivänä tunnustetaan paikkansapitäviksi ja samalla soveliaimmiksi keräämään kansanjoukkoja tämän yrittäjämuodon ympärille. Näitä periaatteita eivät olleet keksineet korkeasti oppineet kansantalousteoreetikot eivätkä käytännön liikemiehet. Ne olivat syntyneet puutteen kanssa kamppailevien työläisten aivoissa.

Vaikka tämä uusi toimintamuoto nopeasti valtasikin alaa niin hyvin syntymämaassaan Englannissa kuin muuallakin Euroopassa, kesti kuitenkin kauan ennenkuin se sai jalansijan meidän maassamme. Vielä viime vuosisadan loppupuolella olosuhteet maassamme olivat kehittymättömiä tämänlaista uutta sanomaa vastaanottamaan. Maaseutuväestö eleli suurimmaksi osaksi luontaistaloudessa eikä ymmärtänyt kaivata sitä tukea, jota osuustoiminta myöhemmin sille on saattanut tarjota. Kaupungeissa ja taajaväkisissä yhdyskunnissa elettiin myöskin alkuperäisissä oloissa, joissa minkäänlaista väestön yhteistoimintaa oli vaikea saada syntymään. Vasta senjälkeen kun maan

astuminen teollistumiskauteen perinpohjin oli muuttanut väestön sosiaalisen rakenteen ja maatalous samanaikaisesti yhä enemmän siirtyi rahatalouteen, avautui mahdollisuuksia ryhtyä työskentelemään suurempien sosiaalisten kysymysten ratkaisemiseksi. Tarvittiin oikea maaperä ennenkuin niiden tarpeellisuus tajuttiin.

Tosin maahamme oli jo aikaisemminkin kantautunut tietoja osuustoiminta-aatteen merkillisistä voitonretkistä muissa maissa, ja meilläkin oli siellä täällä, varsinkin edellisen vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä, tehty hajanaisia aloitteita sen istuttamiseksi Suomen maaperään. Nämä yritykset kuuluvat kuitenkin eräänlaiseen haaveelliseen kokeilukauteen, joka ei niille tarjonnut jatkuvia elämisen mahdollisuuksia. Tämän osuustoimintaliikkeen esihistoriallisen kauden yritykset ovat paraissa tapauksissa jättäneet joitakin jälkiä vain asiasta innostuneiden tutkijain papereihin. Käytännöllisiä tuloksia niistä ei ole ollut.

Vuosisadan vaihteessa saatettiin Suomessa kuitenkin ryhtyä ajattelemaan järjestöllistä työskentelyä yhteiskunnallisella alalla. Silloin syntyi mm. valtiollinen työväenliike, joka vuosi takaperin vietti 50-vuotisjuhliaan, ja samoihin aikoihin otettiin ensimmäiset askeleet myöskin nykyaikaisen osuuskauppaliikkeen työsaralla. Niiden myöhäinen esiintyminen osoittaa, miten nuori meidän yhteiskuntamme on ja miten vailla perinteitä me itse asiassa olemme. Eihän muuten meidän hieman yli 30 vuotta kestänyt valtiollinen itsenäisyytemmekään ole liiallisella vanhuudella pilattu, kun sensijaan monet valtakunnat saattavat laskea ikänsä vuosisadoissa ja jopa vuosituhansissa.

On esitetty monia otaksunia siitä, mitkä seikat vaikuttivat, että maassamme juuri tuohon aikaan tapahtui yleinen yhteiskunnallinen herääminen. Edellä olen viitanut niihin muutoksiin, joita siihen mennessä oli ennätännyt tapahtua taloudellisella alalla ja jotka vuorostaan huomattavasti olivat muuttaneet väestön sosiaalista rakennetta. Eräänä sysäyksen antajana

on myöskin katsottu olleen Venäjän taholta viime vuosisadan lopulla alkaneen valtiollisen sorron. Vuoden 1899 helmikuun manifesti ennusti maamme vaikeiden aikojen koittamista. Sen johdosta haluttiin vahvistaa kansalaisten taloudellisia mahdollisuuksia kestää sorron vaikutuksia, ja siinä havaittiin osuustoiminta tehokkaimmaksi keinoksi. Tässä saattaa olla perää ja sen ainakin osuustoiminta-aatteen ensimmäiset levittäjät, niiden joukossa osuustoimintaliikkeen "isä", ruori tohtori Hannes Gebhard selitti olleen yhtenä vaikuttimenaan.

Samalla tavalla kuin monet Hellaan kaupungeista aikoinaan riittelivät Homeroksen syntymäsjän kunniasta, ovat meillä monet paikkakunnat vaatineet itselleen suomalaisen osuuskauppaliikkeen syntymäsjän kunniaa. Tähän jaloon kilpailuun meillä ei enää ole aihetta puuttua, koska uranuurtajan sijan yleisesti on tunnustettu kuuluvan Tampereen kaupungille. Voipa sanoa, ettei edes ole ollut pelkkä sattuma, että juuri Tampere joutui olemaan tienraivajana tällä alalla. Olihan se jo silloin maamme tyypillisin teollisuuskaupunki. Sen väestö oli yhteiskunnalliselta kokoonpanoltaan suurimmaksi osaksi samalla tasolla olevaa. Kunkin teollisuuslaitoksen työväki tunsi perinpohjin toisensa, mikä yleensä on hyvänä edellytyksenä pysyvän yhteistoiminnan aikaansaamisessa. Pikemminkin on sen sijaan saattanut olla sattuma, että ensimmäisen osuuskaupan perustaminen tapahtui juuri kaupungin kankurien keskuudessa. Se on joka tapauksessa ollut varsin mielenkiintoinen sattuma, sillä sen kautta Tampere kahdessakin mielessä voi kantaa Suomen Rochdalen kunnianimeä: ensinnäkin maamme ensimmäisen osuuskaupan perustamisen ansiosta ja lisäksi sen johdosta, että täälläkin uranuurtajina olivat kankurit, kuten osuuskauppaliikkeen esikuvakaupungissakin.

Liikkeelle lähdön kertoo historia tapahtuneen hieman poikkeuksellisella tavalla. Tavallisesti osuuskaupan perustajat saavat nähdä paljon vaivaa saadakseen yrityksensä talouden alussa turvatulle pohjalle. Ensimmä-

mäisen osuuskaupan perustamisesta tuli aloite ylhäältäpäin ja samalla sen alkutalvalta tasoitettiin huomattavan rahalahjan avulla. Finlaysonin puuvillatehtaan isännöitsijä Christian Bruun toivoi väkensä keventävän taloudellisia vaikeuksiaan perustamalla itselleen osuuskaupan, ja auttaakseen asiaa eteenpäin hän yhdessä puolisonsa kanssa hopeahääpäivänään teki kuuluisaksi tulleen 10.000 markan lahjoituksensa perustettavan osuuskaupan pohjarahastoksi sekä tarjosi vapaan myymälähuoneiston sen alkavaa toimintaa varten. Tällä teollaan isännöitsijä Bruun on hankkinut nimelleen pysyvän sijan maamme osuuskauppaliikkeen historiassa, ja sen hän, meillä siihen aikaan harvinaisen sosiaalisen mielenlaatunsa vuoksi on ansainnutkin. Voidaan siis todeta, että maamme ensimmäisen osuuskaupan, "Finlayson ja Kumpp. Työväen Osuuskauppayhdistyksen" synnytyksessä on ollut läsnä kättilökin lääkkeineen helpottamassa uuden tulokkaan maailmaan tuloa.

Emme tosin voi tunnustaa tälle ensimmäiselle tulokkaalle täysikansalaisoikeuksia. Se samoin kuin järjestyksessä toinenkin samassa kaupungissa syntynyt "Pellavatehtaan työväen osuuskauppayhdistys" olivat suljettuja; ne olivat vain määrätyn tehdaslaitoksen työväen käytettävissä. Tälle kauneusvirheellet saatamme kuitenkin nyt 50 vuoden päästä hyvällä omallatunnolla ummistaa silmämme, koska se ilmeisesti johtui osuuskauppaliikkeen periaatteiden tuntemattomuudesta. Kolmas heti jälkeenpäin perustettu tšekäläinen osuusliike, "Tampereen työväen osuuskauppayhdistys", sensijaan oli kaikille yhteiskuntapiireille avoin.

Nämä osuuskaupat olivat alkaneet toimintansa jo ennen osuustoimintalain aikaansaamista. Kun laki vihdoinkin vuoden 1901 syyskuun 1. päivänä astui voimaan, oli tie tasoitettu yleisemmäkin kilpatantereelle lähtöä varten. Liikkeelle lähtö olikin komea, aivan kuin jossakin maaottelumarssissa. Vaikka asia oli uusi, näytti sillä täällä olevan erittäin suotuista maaperä, ehkäpä perintönä erilaisten aikaisempien yhteistoimintamuotojen

ajoilta. Alkoi kiihkeä perustamiskausi. Innostus uuteen asiaan levisi nopeasti ja osuuskauppoja alkoi syntyä kaikkialle maahamme. Vieläpä niitä joihinkin kuntiin saatettiin perustaa useampiakin, niin että tätä hyvää alkoi tulla liikaakin. Ennenpitkää maamme kartta oli täynnä pisteitä, jotka osoittivat, missä kansalaiset olivat ryhtyneet käyttämään hyväkseen osuustoiminnallista tavarankäyttöä.

On mielenkiintoista tarkastella, mikä oli voimakkaimpana kiihoittimena uuden yrittäjämuodon nopeaan leviämiseen. Lienee oikein tunnustaa, ettei käyttövoimana alussa ainakaan yleisemmin ollut selvyys osuuskauppa- liikkeen sosiaalisista päämääristä, yhtävähän kuin niistä periaatteistakaan, joihin se toiminnassaan nojautui. Voimakkain vaikutin oli tavallisesti paljon inhimillisempi: tyytymättömyys oleviin oloihin. Onhan muidenkin asiain yhteydessä todettu, että tyytymättömyys on uudistusten äiti ja että oloihinsa tyytyväiset ihmiset eivät yleensä saa uudistuksia aikaan. Tavaranjakelun alalla oltiin tyytymättömiä siihen tapaan, millä sen ajan yksityiskauppiat hoitivat tehtävänsä. Heidän hintojaan moitittiin kalliiksi ja tavaraa huonoksi. Lisätyytymättömyyttä nostatti kauppiaiden harjoittama velaksimyynti, mikä oli saattanut ostavan yleisön heistä riippuvaisuuteen. Miten tätä riippuvaisuutta monella tavalla väärinkäytettiin, siitä kertovat sen ajan kronikat pöyristyttäviä esimerkkejä.

Tähän yleiseen tyytymättömyyteen vedoten oli helppo asia innostuttaa kuluttajia osuuskaupan perustamiseen. Tarvitsi vain viitata siihen, että tavaran siirtämisessä tuottajalta kuluttajalle työskenteli tarpeettomia välittäjiä, jotka tästä verrattain helposta tehtävästään ottivat itselleen liian suuren palkkion ja sillä rasittivat kuluttajia. Perustamalla osuuskauppa voitiin nämä tarpeettomat välityskustannukset säästää. Harva ymmärsi, että osuuskaupan perustamisessa oli kysymyksessä jotakin paljon suurempaa, että päämääränä oli pyrkiminen kokonaan uuteen talousmuotoon, jossa voiton tavoittelu oli pannaan julistettu. Vastaajan mukana ja valistuksen

levitessä ovat osuuskauppaliikkeen perimmäiset tarkoitukset tulleet yleisemmin tunnetuiksi ja muodostuneet sen kantavaksi voimaksi.

Kerran liikkeelle lähdettyään osuuskauppaliike valtasi alaa lumi-vyöryn tapaan. Se veti mukaansa yhä laajempia väestökerroksia. Nykyään se lukee meidän maassamme riveihinsä lähes 1 miljoonaa kuluttajaa, joista suurin osa edustaa kokonaista perhettä. Näistä kulkee edistysmielisen osuuskauppaliikkeen mukana lähes puoli miljoonaa jäsentä. Se on siten jo mahtava kansanliike; jäsenmääräänsä nähden laajin kaikkien muiden kansanliikkeiden joukossa. Sen taloudelliset saavutukset ovat myöskin huomattavia. Alettuaan melkein tyhjästä, vain vähäisten osuusmaksujen varassa, se on saattanut kerätä käyttöönsä runsaasti reaalista pääomaa: kiinteistöjä, tehtaita, myymälöitä sekä valtavat määrät liikkuvaa ja muuta kalustoa, puhumattakaan tavaravarastojensa laajuudesta.

Tätä kehitystä ovat olleet ohjaamassa osuuskauppojen perustamat keskusjärjestöt, jotka harjoittavat, paitsi tavarain hankintaa sekä niiden tuotantoa yhteistä tarvetta varten, myöskin tehokasta osuuskauppojen neuvontaa ja kuluttajapiirien keskuudessa valistustyötä. Valitettavasti tämä työskentely tapahtuu meillä kahdella rintamalla, kun maamme erikoiset olosuhteet eivät kauan tarjonneet mahdollisuuksia yhdessä toimimiseen. Edistysmieliselä osuuskaupparintamalla meillä on aatteellisena keskusjärjestönä Kulutusosuuskuntien Keskusliitto (KK) ja kaupallisena Osuustukku-kauppa (OTK). Näiden lisäksi on perustettu monia muitakin yhteisiä laitoksia, ennen muuta omat vakuutuslaitokset. Unohtaa ei myöskään sovi naisten järjestettyä toimintaa, mikä tämänlaisessa kansanliikkeessä, joka pääasiassa lepää naisten kannatuksen varassa, on erittäin tärkeä.

Jonkin yhteiskunnallisen liikkeen tuloksia saattaa mitata monella eri tavalla. Edellä on ollut puhetta osuuskauppaliikkeen ulospäin näkyvästä voimasta. Mutta mitä tuloksia se saattaa merkitä tililleen omaan päämääräänsä pyrkiessään? Onko se pystynyt muuttamaan kauppatapoja? Onko

se tuottanut jäsenilleen niiden odottamaa hyötyä? Mitä siitä voidaan sanoa yhteiskunnan kokonaisuuden kannalta katsoen?

Luulen, että arvostelu, vieläpä vastustajainkin taholta tuleva, on valmis myöntämään, että osuuskauppaliikkeellä on ollut valtava vaikutus kauppatapojen tervehdyttämiseen. Velaksimyyntiä ei enää harjoiteta, ei sitä ainakaan tapahdu osuuskauppaliikkeen piirissä. Entinen tinkimisjärjestelmä on niinikään karkoitettu sen keskuudesta. Kaikki myynti tapahtuu kiinteisiin hintoihin. Valvoessaan jäsentensä etuja osuuskaupat myyvät ostajain tarvitsemat tavarat mahdollisimman huokeaan hintaan. Kun osuuskaupan merkitys kullakin paikkakunnalla on melkoinen, toimivat ne erittäin hyödyllisinä hintojen säännöstelijöinä, estäen kilpailijoitakin kiskomasta liikaa hintaa. Siten ne huomattavassa määrässä ovat voineet täyttää päätehtävänsä, kuluttajain puolustamista ostajina.

Vähäksi ei myöskään ole laskettava osuuskauppojen merkitystä myyntikulttuurin levittäjinä. Ovathan niiden myymälät, ravintolat ja jopa tehtaakin suorittaneet arvokkaan uranuurtajantyön huomattavasti nostamalla tasoa. Vaikka tällä seikalla ei olekaan suurempaa taloudellista merkitystä, on sen arvo terveydellisessä samoin kuin esteettisessä mielessä laskettava suureksi saavutukseksi.

Jäsenistön nauttiman höydyn taasen saattaa esittää numeroillakin. Paitsi sitä etua, jonka jäsenistö on saanut nauttia kohtuullisten hintojen muodossa ja joka etu on tullut myöskin osuuskauppojen ulkopuolelle jääneiden hyväksi, koska kilpailija on ollut pakotettu seuraamaan niiden hintapolitiikkaa, voi viitata vielä niihin nykymarkoissa miljardeissa laskettaviin summiin, joita jäsenistö on saanut nostaa vuosittain tapahtuneiden ylijäämänpalautusten muodossa. Jaetut summat ovat olleet tuntuvana apuna jäseninä olevien kuluttajien taloudessa. Kun tämän lisäksi muistaa ne suuret omaisuudet, joita osuusliikkeet ja niiden keskusjärjestöt ovat voineet varata omaksi käyttöpääomakseen, voi todeta, että tämä uusi talousmuoto loistavasti on kyennyt osoittamaan kilpailukykyä.

Osuuskauppaliikkeen ansiotiliin voi lisätä vielä sen suorastaan valtakunnallista mittaa olevan merkityksen, mikä sillä ajoittain on ollut tasapainon ylläpitäjänä maan taloudessa. Milloin valtiovalta, esim. pula- tai sota-aikana on tarvinnut toimenpiteilleen talouselämän tukea, se on täydellä luottamuksella saattanut kääntyä osuuskauppaliikkeen puoleen. Tämä on silloin empimättä ollut altis antamaan kaiken tukensa tavarain jakelua ja hintapolitiikkaa koskeville hallituksen toimenpiteille.

Vastustajamme - sillä sellaisiakin meillä on, lähinnä kilpailijaimme, yksityisyrittäjinä taholla- väittävät meidän pyrkivän monopoliasemaan ja haluavan syrjäyttää kaiken kilpailun. Tämä on väärää puhetta. Osuuskauppaväki näkee päinvastoin mielellään, että tavarain tuotannon ja jakelun alalla on olemassa kilpailua, koska vain siten voidaan valvoa, ettei väärinkäytöksiä pääse niihin pesiytymään. Juuri siitä syystä meidän tahollamme käydään jatkuvaa taistelua yksityisen liikemaailman kartelli- ja monopolipyrkimyksiä vastaan. Jatkukoon siis kilpailu, me tiedämme siinä hyvin kestävämmä. Osuuskauppaliike taloudellisena järjestelmänä merkitsee niin suurta edistysaskelta, että se tulee kilpailusta vain hyötymään. Emme myöskään odota avustusta emmekä tukea valtion taholta niin kuin myöskin usein väitetään ja niin kuin moni muu toiminta-ala nykyään itselleen vaatii. Suurella itsetunnolla voimme todeta, että kuluttajaväestö on omin voimin nykyiset laitoksensa luonut ja omin voimin se aikoo niitä vastakin kehittää.

Osuuskauppaliikkeen valtava menestys on ollut mahdollinen vain niiden tuhansien ja kymmenientuhansien miesten ja naisten työn ansiosta, jotka vapaaehtoisina aktiivisina työntekijöinä vaivojaan säästämättä ovat levittäneet oikeita käsityksiä sen merkityksestä ja sen arkitehtäviä suorittaneet. Heidän innostuksensa ja väsymätön työskentelynsä on antanut liikkeellemme sen elävän voiman, jota ilman mikään kansanliike ei voi voittaa alaa ja menestyä. Ensimmäinen uskollisten työntekijäin sukupolvi

on enimmäkseen jo ennättänyt poistua keskuudestamme sinne mistä paluuta ei ole, mutta tuhannet ja taasen tuhannet suorittavat vielä työtään. Vaikka tiedämmekin, että he lukeutuvat niihin vaatimattomiin kansalaisiin, joille vain saavutetut tulokset jotakin merkitsevät ja että he ovat käsittäneet oman panoksensa suoranaishen velvollisuutenaan, on meillä tässä tilaisuudessa aihetta kiitollisuudella muistella heidän ansiotaan ja annettava niille tunnustuksemme.

Olen kosketellut vain takanapäin olevaa toimintaa ja sen antamia tuloksia, niin kuin tämälapsessa muistojuhlissa asiaan kuuluu. Mutta vielä tärkeämpi on tulevaisuus ja sen näköalat. Luullakseni olemme yksimielisiä siitä, että saatamme luottavaisina luoda katseemme eteenkin päin siinä varmassa vakaumuksessa, että tähän mennessä luodulle vankalle pohjalle saatamme turvallisesti edelleen rakentaa ja nähdä liikkeemme jatkuvasti menestyvän ja kantavan yhä runsaampaa hedelmää. Osuuskauppaliike on siinä määrin onnistunut reaalisten ja ideaalisten tavoitteiden yhteensovitus, että se oikeuttaa meidät tämänlaiseen luottavaisuuteen.